

Mjöltorps cementgjuteri

Av Inge Johansson
1991-12-20

Mjöltorps Cementgjuteri startades 1937 av Walter Gustafsson. Anledningen till att han kom till bygden och startade den här fabriken var att dåvarande ägaren till Mjöltorp, Albin Bäckmark hade annonserat i rikspresen om att på Mjöltorp fanns ett stort grustag vars material lämpade sig för tillverkning av betongvaror.

Gustafsson var rospigg från Roslagsbro församling norr om Norrtälje. Han var utbildad schaktmästare och hade arbetat några år som arbetsledare vid vägbyggen som gick i Arbetslöshetskommissionens (AK) regi.

Nu avvecklades AK och det blev dåligt med arbete inom hans fack. Han nappade på annonsen, kom till Mjöltorp och kom överens med Bäckmark, och startade betongvarutillverkning där. Fabriken byggdes på åkern nere vid ån på sidan av vägen som går till Lillyhamn.

Det första som tillverkades där var en sorts betonghåsten som kallades "Poolsten". Det här var en ganska ny uppfinning, en byggnadssten försedd med flera rader runda hål för att öka dess isoleringsförmåga så att väggar murade av den blev frostfria. Den var i storleken 25 x 12 x 10 cm och användes till källarvåningar i villor men även till väggar vid industri- och fabriksbyggnader.

Att slå "Poolsten" fordrade både handlag och vana. Stenen formades i en skakmaskin och när den var färdig lade man över en eternitbricka och pressade stenen ur formen. Sedan skulle den med ett mjukt handgrepp vändas och placeras på en hylla som rymde 8 stenar. Vändningen gjordes för att kunna plocka bort den hålbricka av stål som lades i maskinen som underlag för nästa sten. När en hylla var full skulle den bäras ut på planen utanför verkstaden. Detta måste ske med försiktighet och var ett tungt arbete. Konsistensen på bruket var väldigt viktig för att det hela skulle fungera.

Det var också viktigt med efterbehandlingen av betongvarorna. Torkningen fick inte gå för fort för då blev kvaliteten dålig. Därför måste eftervattning ske i åtminstone en vecka flera gånger om dagen.

Bland de första byggnader där den här stenen användes var nya affären vid Hummelstad och Vägförvaltningens garage också vid Hummelstad. Till Ankarsrum gick mycket betonghålsten. Vid industrin sanerades många av de gamla byggnaderna de här åren i slutet av 30-talet och fram på 40-talet. Nästan alla verkstäderna på Bruket är byggda av "Poolsten".

Efter några år började Gustafsson tillverka en större hålsten som kallades "Poolblock" och som användes till husgrunder. Även bostadsbyggandet var livligt vid Ankarsrum den här tiden och de flesta villor som byggdes då är byggda på cementsten från Mjöltorps Cementgjuteri. Den här cementstenen blev ett populärt byggnadsmaterial och leveranserna gick till många platser runt om i bygderna.

Min far, Ernst Johansson, som var lastbilsåkare hade hand om de mesta transportererna både till och från fabriken. Jag arbetade vid åkeriet också så det är otaliga tusen poolstenar som jag har varit med om att köra från cementgjuteriet.

Jobb för ungdomar

Walter Gustafsson arbetade själv i fabriken men där anställdes också folk. Den förste var John Adolfsson och han arbetade där i många år. Så kom Arvid Johansson i Marieberg och John Hermansson i Lillyhamn och även Vimar Augustsson som bodde i Frösvi. Flera av bygdens ungdomar arbetade längre eller kortare perioder hos Gustafsson. Bland annat jobbade Eskil Karlsson där länge, han flyttade senare till Ankarsrum. Folke Hermansson hade mycket vid fabriken, han var snickare och byggde alla siloformar och gjorde mycket annat snickeriarbete som förekom där.

Gruset till betongen sorterades borta i grustaget vid Lillyhamn och kördes under många år fram till fabriken med häst och vagn. Både sorteringen och transporten skedde för hand och det var ett hårt slit att harpa sand eller köra fram till fabriken. Transporten svarade karlarna från Mjöltorp för.

1943 blev Thorsten Bäckmark ägare till Mjöltorp och med tiden byggde han sorteringsverk i grusgropen och traktorerna övertog både lastning och transport.

Undan för undan byggdes fabriken ut och tillverkningen utökades. Brunnsringar var en stor artikel och det gjordes också stagplattor till Sydkraft, silovikter m.m.

Brunnsringarna var 90 eller 120 cm i diameter och 60 cm höga. De tillverkades i en form som ställdes på en träplatta och så öste man i bruk och stötte ihop det för hand. Det var bra träning för armmuskulerna.

Cement köptes i stora partier, 500 - 600 säckar varje gång. Ofta kom den med skuta till Almvik och jag har varit med och kört många lass därifrån till fabriken i Mjöltorp.

Under kriget blev det problem med den här tillverkningen. Det var svårt att få fram cement och den som fanns var av dålig kvalitet. Gustafsson måste lägga om tillverkningen för att kunna hålla rörelsen igång.

Då under kriget blev det brist på bensin. Gengastekniken utvecklades och aggregaten eldades med kol eller ved. Många byggde kolugnar och tillverkade gengaskol men Walter

började hugga gengasved. Det var många tusen säckar gengasved som höggs vid Mjöltorps Cementgjuteri under tre- fyra år fram till 1946.

Björkved köptes upp ute i bygderna, kördes till fabriken, kapades och klövs i ungefär 5 x 5 cm. stora bitar och fylldes i papperssäckar som rymde 1 hl. Gengasbränsle såldes de här åren på bensinmackarna och en hel del av tillverkningen såldes väl på hemorten men mycket gick iväg på längre håll. Vi körde många lass gengasved till Vimmerby och lastade på järnväg där.

Under de här åren när kriget pågick var jag ofta inkallad till militärtjänst och far fick skaffa sig annan hjälp på bilen. Vintern 1942-43 låg jag inkallad i Värmland och kom hem därifrån i februari -43. Jag började då arbeta hos Walter Gustafsson i cementgjuteriet och höll på där till hösten 1946.

Efter krigsslutet kom tillverkningen av betongvaror igång igen. Ensilering av foder började bli populärt och Gustafsson skaffade monteringsbara formar till tornsilos och byggde flera sådana runt omkring i bygden. Bland annat var vi vid Ankarsrums säteri, hos Hemmingsson Ålhult, Strömbo, Gladhammar m.fl. ställen

Under åren jag arbetade vid fabriken började tillverkningen av betongrör och kulvert. Först för hand men senare med maskin och det blev en stor artikel. Det var många olika dimensioner som skulle finnas.

Många kunder

Det var många av traktens byggmästare som var kunder hos Mjöltorps cementgjuteri. I Ankarsrum var det Valter Strand, Nisse Adolfsson, Folke Svensson m.fl. och i Hummelstadtrakten David Pettersson, David Gustavsson, Albin Andersson och många andra runt om i bygden. Mycket betongrör användes vid diknings-arbeten, vägbyggen och dylikt.

Familjen Gustafsson som bestod av Walter och hustrun Greta samt sonen Ingemar som var ungefär årgammal när de kom hit bodde först i Nydala hos Ragnar Jansson men flyttade sedan till Mjölharstugan som låg strax intill fabriken. Efter några år där flyttade familjen till Hummelstad där de bodde på övre våningen hos John Karlsson och byggde 1949 egna villan Västanå.

Tillverkningen vid fabriken utökades undan för undan. En tid gjordes också taktegel av betong där. Nyare och modernare maskiner installerades och grushantering förbättrades.

Några år in på 1950-talet visade det sig att grustillgången avtog och följderna blev att verksamheten lades ned 1956.

Då hade redan Walter Gustafsson övergått till annan verksamhet. Han fick kontakt med Vägverket och kom att arbeta inom avd. Enskilda vägar som projekterare och kontrollant under många år. Många av de enskilda vägarna runt omkring i bygden har projekterats, stakats och kontrollerats av Walter Gustafsson. Sonen Ingemar som arbetat inom rörelsen sedan han blev vuxen drev firman sista tiden men när grustillgången tog slut lades den ned och sedan har byggnaderna rivits och platsen planerats så i dag syns inget efter den verksamheten.

Inge Johansson

1991-12-20